

Újgenerációs

Jó esetben tanuló, tanár, szülő, oktatásügy ugyanazt várja el egy tankönyvtől, taneszköztől. Talán azt, hogy tartalmilag korrekt, a közös és egyéni tanulást segítő, átlátható szerkezetű, nyelvében is igényes, a korosztálynak megfelelő, motiváló és szép tárgy legyen, megfizethető áron.

Egy Újgenerációs tankönyvről lesz itt szó (így, egybeírva, ez a hivatalos neve), mely a fenti kritériumoknak ugyancsak kevésbé felel meg. Feltételezésem szerint a felsorolt szereplők közül csak az oktatásügy (minisztérium, Oktatási Hivatal, stb.) elégedett vele. Szülők legfőjebb annyiban, hogy ingyen vagy igen nyomott áron szerezhetik be – de ez az előny nyilvánvalóan elenyészik, ha a könyv gyerekük vagy annak tanárai közelébe kerül.

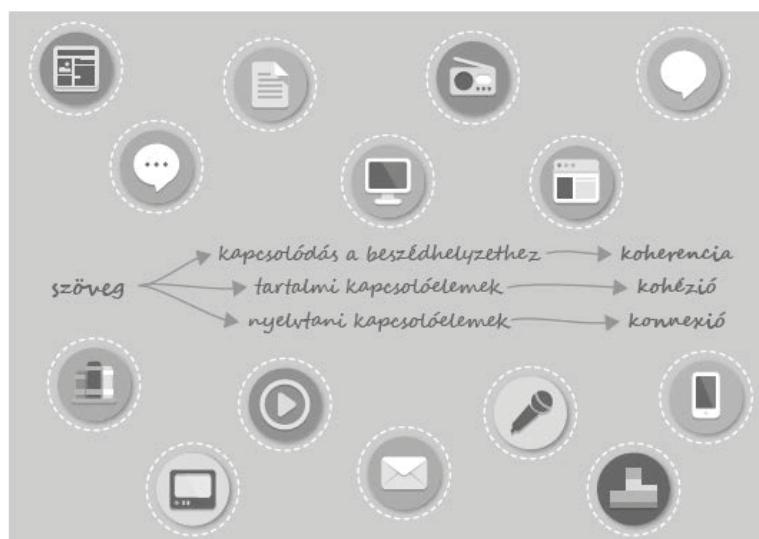
Pedig sok elemében és ígéretében a könyv korszerű ismereteket korszerű pedagógiai módszereket tartalmaz. Szövegközpontúság, szövegértés, digitális kultúra, konstruktivista pedagógia – megannyi vonzó törekvés a koncepcióban

Magyar nyelv 10 – ez a címe a tankönyvnek, melybe most belepillantunk. Első ránézésre a tárgy szép, színes. Tartós használatra a kötés nyilvánvalóan nem alkalmas, könnyen lapjaira esik (ezidáig persze a tartós tankönyvek csak az iskolai könyvtárak és könyvtárosok életét keserítették, mivel igen sűrűn cserélődtek a tartalmak. Most is fognak – jön az új NAT...). A hátoldalán még egy QR kód és egy honlap linkje is fellelhető (egy negyed 8-at mutató, de 8-ra beállított régi vekker képe alatt). A link hibás (ékezetes betűt tartalmaz); a kód nem a tankönyvhöz vezet, hanem néhány, esetlegesnek tűnő tananyagrészhöz kínál filmes kiegészítőt, összefoglalót, köztük a népszerű zanza tv néhány epizódját. Ez persze természeténél fogva könnyen változhat, cserélődhet. Gondos keresgéeléssel – egy másik oldalon – a tankönyv is föllelhető.

Feltűnően sok szép színes ábrát tartalmaz a könyv. Többnyire szellősek,

átláthatóak – szemben a közlő szöveg sűrűn szedett 2 hasábjával. Hasznuk azonban olykor megkérdőjelezhető. Lásunk egy példát a 15. oldalról a *Szöveg-tan* című nagy egység első fejezetéből! (Hogy szükséges-e a szövegösszetartó erőket imígyen megkülönböztetni, az lehetne egy értelmes szakmai kérdés, de erre az egyentankönyv léte nyilván nem ad esélyt. Arra sem, hogy a tanár ízlése, szakmai tudása, meggyőződése, diákjai szerint válasszon taneszközt.)

A piros nyilak, olybá tűnik, kétféle jelentéssel bírnak az ábrán. Ez nem segítség. A nehezen dekódolható szöveges tartalom körül 14 ábra látható. Feltehetően mind kapcsolódik a szöveghez. Némely ábra felismerhetetlen (mintegy 60 magyar-tanár legalábbis erősen megosztott a tartalmukat illetően), és egyáltalán nem világos, miként kerültek ide, mi közük a szöveghez. Tartunk tőle, semmi – de jól mutat, látványos, trendi. Öncélú.

A 40. oldal közlő szövegéhez tartozó ábra még szomorúbb képet fest.

Stílusréteg, stílustípus, stílusárnyalat ► A **stílusréteg** a társas érintkezés során bizonyos kommunikációs szituációkban jellemzően használt kifejezőeszközök rendszere. **Hat stílusréteget** különböztetünk meg:

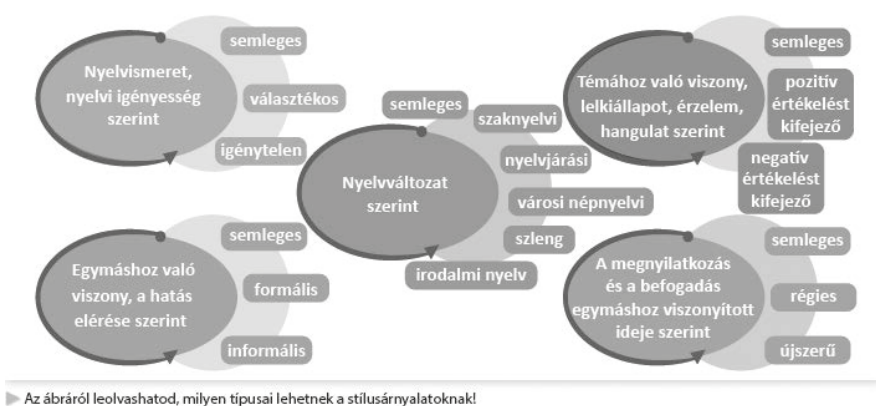
- tudományos,
- publicisztikai,
- hivatalos,
- irodalmi,
- társalgási (magánéleti),
- és szónoki (nyilvános, közéleti).

Ezek a csoportok ismerősek lehetnek: a **szövegtípusok** kal kapcsolatban már tanultál róluk. A szöveg típusa, a tartalom, a közeg, amelyben használjuk, nagymértékben összefügg ugyanis a **stílussal**: a tudományos témájú szövegeket sajátos stílus jellemzi, ezt nevezzük tudományos stílusnak. A stílusrétegekről bővebben lesz szó a következő fejezetekben.

A **stílustípus** a stílusrétegeken belüli fogalom, amely a szöveg funkciójához és a szituációhoz kötődik. A stílustípus lehet **bizalmas, közömbös és választékos**.

A stílustípusokon belül **stílusárnyalatokat** különböztünk el, amelyeket a beszélő lelkiállapota, a hallgatóhoz és a témához való viszonya határoz meg. A bizalmas stílustípusú szöveg lehet például **durva, trágár**, a választékos szöveg pedig **ünnepeles, lírai**.

Ehhez a szöveghez tartozik ez az ábra:

Az ábra aláírása szerint innen valami leolvasható lenne. Ám az előző oldal szövege más fogalmakat, szavakat használ. Az ábra nem ismeri a „közömbös” szót; ami itt „szaknyelvi”, az ott „tudományos” – hogy az „újszerű”-ről ne is beszéljünk. Amit a szöveg állít, annak az ábra egyszerűen

nem felel meg. Diák (tanár) legyen a talpán, aki ezen eligazodik!

Vigyázó szemünket a feladatokra fogjuk vetni, de a közlő szöveg jellemzéseként álljon itt egy példa. Ennyi és csak ennyi derül ki a komplex képről *A szóképek* fejzetben (65. oldal):

Az összetett költői képek ► Az összetett költői képek nem szóképek, hanem azokból alkotott komplex képrendszerek. Például:

„Égesd el a könyveket, Kalibán!
Pusztítsd el őket! Mind! Szőrös kezed
fojtsa koromba gyémánt agyvelők
értelmetlen tündérajátékait!”

(Szabó Lőrinc: *Kalibán* – részlet)

Az összetett (komplex) költői képek a modern és poszt-modern irodalom nagyon gyakran alkalmazott stílusesszé-közel. Az irodalmi szövegeken kívül nem jelennek meg.

Ennél jobb, több lett volna semmit sem mondani.

A feladatokról

A magyar nyelv tantárgy annyiban különbözik a legtöbb iskolai tárgytól, hogy annak anyagát, a nyelvet, mindenki ismeri. Nem a nyelvtanórán tanulunk meg

magyarul (szemben az idegen nyelvi órákkal) – ahogyan nem a biológia órán tanulunk lélegezni, ott csak egy meglévő tudás, képesség megértése folyik. Tudatosítás mellett persze törekedhet a magyar nyelvi óra igényesebb, választékosabb nyelvhasználatra – de ez egyfelől minden tantárgy, minden tanár feladata kellene legyen, másfelől ne legyenek kétségeink afelől, hogy a mindennapi nyelvhasználatot ez nem

befolyásolja. Ugyanakkor elengedhetetlen, hogy a diákok tisztában legyenek avval, hogy nyelvhasználatuk saját magukról szól: talán ennek a tudatosítása lehetne a nyelvtan óra egyik legfontosabb feladata. Annak mély belátása és gyakorlása, hogy a szép számú lehetőség közül a választott nyelvi kód mikor, milyen helyzetben, milyen körülmények közt lehet sikeres, illetve okozhat kudarcot. Ehhez – és sok más, itt most nem sorolt célhoz – rengeteg feladat, példa, hétköznapi helyzet tartozhatna, amelyekkel e tudatosítás megtörténhetne. Lehetne egyedül, kisebb-nagyobb csoportokban gondolkodni, kutakodni. Lehetne kipróbálni, milyen ártó hatása van adott beszédhelyzetben egy kifejezésnek, mely máskor ártatlan. Lehetne egymást nyelvhasználatról felismerni, és elgondolkodni azon, vajon nyerünk-e evvel.

Ehelyett... Nem vonom kétségbe a jó szándékot. Állítom, hogy a szerzők hallottak modern pedagógiáról. De a munka nincs elvégezve. Néhány példán igazolom ezt.

A tankönyv minden fejezete egy bevezető/bemelegítő feladattal indul, ezt követi egy közlő szöveg, majd újabb feladatok jönnek – ez különböző nehézségi fok szerint különböző jelekkel van ellátva, bár a jelek föloldását a szerzők nem jelzik –, majd *Gyakorlás* címen úgymond szövegértési feladat következik.

Példa bevezető feladatra, *A szöveg* című fejezet elejéről:

Készítetek közösen egy gondolattérképet arról, hogy milyen gondolatokat, érzéseket, fogalmakat, szövegeket idéz föl bennetek a szöveg szó!

Látszik, a feladat írója hallott arról, hogy a konstruktivista pedagógia nagy súlyt fektet a ráhangolódásra, arra, hogy új jelenségek elsajátítása úgy a leghatékonyabb és legmaradandóbb, ha azt a tanuló már meglévő ismereteihez igazítja, azt bővíti, mélyíti, pontosítja. A feladat talán erre lenne hivatott. Ám sok sebből vérzik. Mivel a tankönyvhöz nem készült tanári kézikönyv, legalább itt el kéne árulni,

Látszik, a feladat írója hallott arról, hogy a konstruktivista pedagógia nagy súlyt fektet a ráhangolódásra, arra, hogy új jelenségek elsajátítása úgy a leghatékonyabb és legmaradandóbb, ha azt a tanuló már meglévő ismereteihez igazítja, azt bővíti, mélyíti, pontosítja. A feladat talán erre lenne hivatott. Ám sok sebből vérzik. Mivel a tankönyvhöz nem készült tanári kézikönyv, legalább itt el kéne árulni, mit takar a T/2. és a „közösen” szó. Egy osztályt? Egy párt? 4-5 fős kiscsoportot? A gondolattérkép már nyilván eszközszinten megvan. Miről szól a feladat maga? Valami olyasmit akar előhozni, hogy mit tudnak már a diákok a szövegről. Erre az érzések megfogalmazása biztosan nem alkalmas. És milyen szövegeket idéz föl a szöveg szó? Szívesen megnézném a feladat kiötlőjének megoldását.

mit takar a T/2. és a „közösen” szó. Egy osztályt? Egy párt? 4-5 fős kiscsoportot? A gondolattérkép már nyilván eszközszinten megvan. Miről szól a feladat maga? Valami olyasmit akar előhozni, hogy mit tudnak már a diákok a szövegről. Erre az érzések megfogalmazása biztosan nem alkalmas. És milyen szövegeket idéz föl a szöveg szó? Szívesen megnézném a feladat kiötlőjének megoldását.

A következő két feladat *A könyv és az internet mint forrás* fejezetből való. A leírás ugyan pontosabb az előzőnél, ami

a csoportot illeti, de hogy pontosan kinek, mikor, mit és miért kéne tennie...

Alkossatok négy-öt fős csoportokat! Válasszatok a felsorolt egynyelvű szótárak közül egyet! Szervezzétek meg a közös könyvtárlátogatást, beszéljétek meg, milyen szempontok alapján fogjátok megvizsgálni és bemutatni a kiválasztott szótárt! Konkrét példán is illusztráljátok, hogyan és miért érdemes a szótárt használni! Vázlataitokat és tapasztalataitokat osszátok meg egymással a megbeszélte alkalommal!

Mit beszéljenek meg egymással kik? Az iskolai könyvtárba való látogatás igényel ilyen körülményes szervezést? Nem lehetne ezt órán? A szempontokhoz a tanár nem ad segítséget? Életszerű, hogy 10.-es diákok nem láttak még szótárt (legalább idegen nyelvűt)? Kinek mutatják be és mikor? Mi ez esetben a „tapasztalat”?

Az ezt követő feladat más sebből vérzik. A fejezet – igen helyesen – a hivatkozások taglalásakor röviden szól a plágiumról is mint „súlyos erkölcsi vétség”-ről. Ehhez kapcsolódik e feladat:

Képzeld el, hogy az egyik diák úgy írta meg a beadandó dolgozatát, hogy te tanárként tíz perc alatt tudod rekonstruálni, hogy melyik szöveget honnan vette! Néhány névelő kivételével nem változtatott rajta, és nem érti, miért nem értékelhető így a dolgozata, mivel sokat dolgozott vele. Magyarázd el neki, mi a baj a dolgozatával!

Miért kell ehhez tanárnak lenni? Miért a névelők változtatása? Miért nem azt tanítja inkább a feladat, hogyan tud a tanár erre rájönni? Miért nem a hivatkozásokról szól inkább feladat? Erkölcsi, szakmai, fegyelmi – milyen kérdésről lenne itt szó? Újfennt: jó szándék, kétes kivittel. Képzeljünk el egy csapat 16 éves, amint egymásnak magyaráznak mint tanárok, hogy nem kéne megúszni a beadandót... De lehet, hogy ez írásbeli feladat – erre vonatkozóan semmit nem árul el egy csomó eset.

Egy 3 részből álló feladatsor következik a *Szövegtípusok a létrehozás módja szerint* fejezetből. Ha jól kódolom a színeket, ez egy nehéz feladat. (A fejezethez könnyű nem tartozik.) Így hangzik:

- a) Dolgozatok párokban! Keressetek egy legalább öt fordulóból álló szöveget a Facebookon! Képzeljétek el, hogy egy regény cselekménye szempontjából fontos szövegről van szó! Írjátok át a szöveget tervezet, monologikus szöveggé, amelyben a párbeszéd minden lényeges részletet elmeséletek!
- b) Könnyű dolgotok volt, vagy inkább nehéz? Ha nehéz, mi jelentett nehézséget?
- c) Milyen módosításokat kellett végrehajtani a szövegen?

Az a) rész egyfelől – mondjuk így – természetmegjelölést használ. Másfelől a Facebook használata nem lehet iskolai követelmény – a digitális világban való eligazodás persze igen, de hány egyéb helyet ismernek a fiatalok! És órán használják a telefonjukat, hogy keresgéljenek? Sok iskola tiltja (helytelenül), sok tanár szükség esetén engedi, bátorítja (helyesen), de elvárhatóvá tenni netes elérést egy országban, ahol az iskolák döntő részében nincsen ingyenes szabad hozzáférés a hálózathoz – súlyos vétség. És akkor maga a feladat: többszöri olvasás után is nehezen látom, mi is lenne a diákok dolga. Felteszem, egy párbeszédet kell elbeszélővé tenni. (A feladatban használt szavakat - „monologikus”, „tervezett” - a tankönyvi szöveg használja, magyarázza. És egyben nyelvújít is a „polilogikus” alak bevezetésével.) De hogy minek ehhez kitalálni egy regényt?!

A b) rész első kérdése álságos. A második fele mit vár? Írásbeli beszámolót? Megbeszélést a pár két tagja közt? Egyáltalán: ez miért páros feladat?

A c) alkérdés vagy rém egyszerű megoldást kíván, vagy túl bonyolultat – főként ha még egy meg nem született regényben gondolkozunk.

Az *Internetes szövegtípusokhoz* az alábbi feladatok tartoznak (színkód szerint egyenműek, tehát az ígért differenciálás itt elvben sem található):

Kérdések, feladatok

- 1. Keressetek rá az Interneten Petőfi Sándor következő versrészletére! Készítsetek egy gondolattérképet arról, hányféle típusa van az Intertextusoknak!

„Föltámadott a tenger...”

- 2. a) Alkossatok csoportokat, majd készítsétek egy blogot az osztályotok számára! Tervezzétek meg a blog vizuális megjelenését! Írjátok egy rövid bemutatkozó szöveget az osztályról! Minden csoport válasszon ki egy az osztály életével kapcsolatos eseményt! Írjátok a választott témával kapcsolatban egy blogbejegyzést!

b) Mutassátok be az osztálynak a blogot! A többiek keressenek blogbejegyzéseitekben az Internetes szövegekre jellemző elemeket!

- 3. Írjátok egy olyan szócikket a *sírdíj* szóról, amelybe linkeket tesztek! Készítsétek egy olyan gondolattérképet, amelyen megtervezitek a következőket! Az anyaggyűjtéshez használjátok az Internet mellett a következő kézikönyveket is: *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, *Magyar értelmező kéziszótár*, *Magyar szlengszótár!*

- Milyen témák felé vezethetitek tovább a cikk olvasóját?
- Milyen kifejezéseket emeltek ki a szövegből, hogy link legyen?
- A linkek milyen oldalakra visznek tovább?

- 4. Írj egy posztot, amelyben ajánlod barátaltnak a kedvenc versedet!

- 5. Írj a Petőfi Irodalmi Múzeum honlapján (www.pim.hu) található hír alapján ajánlást iskolátok honlapjára!

„1956. október 23-ára emlékezve ünnepl szöveggyűjteményt teszünk közzé. Válogatásunkban fellelhető pár soros emlékkép, a forradalom hevét, illetve a megtorlás időszakának lenyomatát őrző vers, verseskötet, olvasható hosszabb lélegzetvételi, az eseményeket jelenidőben vagy akár több évtizednyi távlatból taglaló írás, sőt, teljes terjedelmében az októberi eseményekről, az ahhoz vezető útról értekező kötet is!”

(Forrás: www.pim.hu)

– Az 1. feladatot megpróbáltam megoldani. Beírtam, jöttek a találatok tízezerével – de a megoldáshoz nem jutottam közelebb.

– 2.: Egy blog megtervezése talán több mint egy gyors órai feladat. De ha mégis: bemutatkozó szöveget kell írni vagy egy eseményről?

– 3.: Ez a Mindent bele! típusú feladat. Fűzetbe írjanak linkeket? Papír szóttárral dolgozzanak? Kinek szól: mi

a többszám jelentése itt? Mekkora lenne ez a megoldás, ha valaki komolyan veszi?

– A 4.-et nagyon szeretem életszerűsége miatt.

– Az 5. megoldásához javaslom, hogy a *teszünk* igealakot javítsuk *tesz a PIM-re* – és kész. Na jó, még egy ajánló utolsó mondat is belefér. Jó látni, hogy az iskolai honlapokat diákok szerkesztik (alkalmasint nyelvtanórán).

Egy példa arra, amikor diákkal végeztetik el a tanár/tankönyvszerző munkáját, és egy esetlegesség. Feladatok a szónoki stílushoz:

Kérdések, feladatok

- ▶ 1. Alkossatok csoportokat! Válasszatok egyet az alábbi híres szónokok közül, majd keressétek meg egy beszédét a könyvtárban vagy az Interneten! A beszéd szövegéből válasszatok egy részt, majd elemezzétek a szónoki stílus szempontjából! Röviden mutassátok be vizsgálatotok eredményét!
- ▶ 2. Gyűjts öt érvet amellett, hogy fontos másként fogalmaznunk, ha sok embernek tartunk beszédet, mint akkor, ha a barátunkkal beszélgetünk!
- ▶ 3. A TED-előadások globális konferenciák sorozata, amelyeknek témái olyan gondolatok, amelyeket érdemes terjeszteni. Az előadóknak 18 percben kell átadniuk az általuk fontosnak tartott információkat, és inspirálniuk hallgatóságukat. Keressétek meg egy videomegosztó-portálon Tim Urban magyar fellrattal ellátott előadását (az előadás címe: *Inside the mind of a master procrastinator*)! Az előadó arról beszél, mi

jellemzi azokat az embereket, akik mindig halogatják teendőiket. Nézzétek meg az előadást! Figyeljétek meg, milyen szónoki stílusra jellemző eszközöket alkalmaz az előadó! Vitassátok meg, mennyire volt hatásos az előadása!

- ▶ 4. A barokk kor legnagyobb magyar szónoka Pázmány Péter (1570–1634) volt. A *Főszépség gonoszságáról* című prédikációjában azt mondja, hogy a gazdagság olyan, mint a tövis. Ha szorítjuk, fáj. Ha kiterjesztett tenyerünkön tartjuk, nem okoz bajt. Értelmezze a hasonlatot!
- ▶ 5. Magyarázd meg, miért lehet hatásos a költői kérdések, felkiáltások és felszólítások alkalmazása a beszédekben!

1.: „az alábbi híres szónokok” – egy sincs ott. De ha lenne is lista, miért a diák választ ismeretlen szövegek közül? Biztosan jó részt fog találni ahhoz, hogy a feladatul adott szempontjait megtalálja?

3.: Szellemes, jó TED-előadás ez. De miért angol? Hasonlót tucatjával lehet találni magyarul, s akkor talán nem csak a feliratra lehet figyelni. Örvedetes lenne persze, ha minden 10.-es diák úgy tudna angolul, hogy nem kell olvasnia a fordítást, de ez még az optimista húrokat pengető oktatásirányítás szerint is igen messze van.

4.: Ez a Pázmány-hasonlat olyan remek, hogy nem szorul értelmezésre. S ha igen, mondjuk meg, mi a feladat pontosan, hány szóban kell megfogalmazni, stb.

5.: A „Magyarázd meg” mit jelent? Kinek? Írásban, szóban? Mindenki egyével? A padtársának?

Könnyűnek mondott feladat itt sincs: gyengébb diák ne tartson, ne értelmezzen köz-beszédet?

A publicisztikai stílusról szóló fejezetben – igen rendjén valóan – szó esik a címadásról is. Kapcsolódik is hozzá feladat. Ez (könnyűnek mondott feladat, ha jól fejtem a kódot):

Vitassátok meg, megfelelő-e a *Hymnus* alcíme: „A magyar nép zivataros századaiból”!

Aha, a *Hymnus* (*Himnusz*) publicisztikai mű. Ja, nem, szépirodalmi. Ugyanolyan kritériumai vannak a címadásnak? Mit jelenthet az, hogy megfelelő-e egy vers címe? Vagy a versről kéne gondolkodni (annak a magyar történelmet csak a Rákóczi-szabadságharcig leíró tényéről)? És hogy kell megvitatni? „Igen” és „nem” csoportra osztlik az osztály, érvelnek, majd a nem-csoport nemzetgyalázásért plusz házi feladatot kap?

Zárásként egy gyakorlati – szövegértési, -alkotási – feladat:

Gyakorlás

Raymond Queneau (ejtsd: kőnő) *Stílusgyakorlatok* című műve 1947-ben jelent meg. Queneau munkájának különlegessége, hogy egy rövid, egyszerű történetet 99 stílusban mesél el.

„Az alaptörténet

Egy fiatalember felszáll egy zsúfolásig megtelt autóbuszra, pofátlanul leül egy megüresedett helyre, majd le száll a buszról a Szent Lázár téren, ahol egy barátjával találkozik, aki azt mondja neki, hogy még egy gombot fel kell varrnia a kabátjára.

Hivatalos stílus

Szíves tudomásulvétel céljából tudatom az alábbi tényeket, amelyeknek volt alkalmam pártatlan, mindazonáltal elszörnyedt tanúja lenni.

A mai nap folyamán a déli órákban egy autóbusz peronján voltam található (...)

(Raymond Queneau: *Stílusgyakorlatok* – részlet. Bodnár Róbert fordítása)

- ▶ 1. Fogalmazd meg saját szavakkal az alaptörténetet!
- ▶ 2. Miért különleges a *Stílusgyakorlatok* című mű?
- ▶ 3. Milyen stílusármánylatok kapcsolódnak az idézetek stílusához?

1.: Ennél „sajátabb” szavakkal ez aligha elmondható.

2.: Válasz a feladat 2. mondata. Ez lenne a szövegértés?!

3.: Nem értelmezhető kérdés.

A sor, sajnos, még hosszan folytatható. Nem állítom persze, hogy ne lenne néhány jól működő kérdés, feladat a tankönyv egészében, de használhatósági szempontból nem azok dominálnak. Evvel a taneszközzel vagy nagyon sokat kell a tanárnak dolgoznia, ha értelmesen akarja eltölteni a nyelvtanórákat; vagy hagyja, hogy a kötelezőség eluralkodjon és szemet huny; vagy előveszi a titokban rejtegetett régi kedves tankönyvét (és a fénymásolót, ami nem olcsó, vagy felhőbe költözteti a tantárgyát

– ennek minden előnyével és hátrányával); vagy óráról órára fejből készíti anyagokat, majd azokat sokszorosítja, elküldi...

Voltam már tankönyvi lektor életemben, tudom, mennyi munka és idő mind lektornak, mind szerzőnek – ha komolyan veszik a feladatot. Ennek a kötetnek van alkotószervezője, vannak tananyagfejlesztői, van vezetőszervezője, és/de nincs lektora. A közös felelősség alól ő legalább mentesül.

Schiller Mariann

Magyartanárok Egyesülete
ELTE Radnóti Miklós Gyakorlóiskola